

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу українських прислів'їв англійською мовою. Розглянуті характерні риси прислів'їв, аналізуються способи перекладу українських прислів'їв англійською мовою. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що найбільш поширеним способом перекладу українських прислів'їв англійською мовою є підбір фразеологічного аналога.

Ключові слова: прислів'я, значення, образність, фразеологічний еквівалент, фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад.

Статья посвящена изучению особенностей перевода украинских пословиц на английский язык. Рассматриваются характерные черты пословиц, проводится анализ способов перевода украинских пословиц на английский язык. Результаты исследования позволяют сделать вывод о том, что наиболее распространенным способом перевода украинских пословиц на английский язык является подбор фразеологического аналога.

Ключевые слова: пословицы, значение, образность, фразеологический эквивалент, фразеологический аналог, калькирование, описательный перевод.

The article presents a study of some peculiarities of translation of Ukrainian proverbs into the English language. The main characteristic features of proverbs are considered and the ways of translation of Ukrainian proverbs are analyzed. According to the results obtained it has been established that the most widespread way of translation is the one by means of a phraseological analogue.

Key words: proverbs, meaning, imagery, phraseological equivalent, phraseological analogue, calquing, descriptive translation.

Кожна мова є неповторною своїми літературними цінностями, історією та народною мудрістю. Як соціальний феномен, мова тісно пов'язана з реаліями та традиціями народу — її носія, адже відомо, що всі культурні та побутові події в житті суспільства знаходять своє відображення саме в мові. Тому, щоб краще пізнати історію, духовну культуру і традиції народів світу, варто звернути увагу на народні казки, афоризми, фразеологічні звороти, прислів'я та приказки.

Переклад фразеологічних засобів, зокрема прислів'їв та приказок на іноземну мову є одним із засобів пізнання культури та духовних цінностей певного народу; це досить складна справа, яка потребує неабияких знань особливостей тої чи іншої культури, менталітету того чи іншого народу, а також мови оригіналу та перекладу. Труднощі перекладу фразеологічних одиниць полягають в тому, що основним завданням перекладача є досягнення максимальної еквівалентності, зберігаючи при цьому не стільки зміст висловлювання, скільки його емоційно-експресивне забарвлення, образність та приналежність його до певного функціонального стилю. Комунікативний ефект, що створює перекладена на іноземну мову фразеологічна одиниця, має бути тотожним комунікативному ефекту, що створює той самий фразеологізм в мові оригіналу.

До проблеми перекладу фразеологічних одиниць на іноземну мову зверталися різні вчені, серед яких необхідно зазначити А. В. Куніна, В. Н. Комісарова, Я. І. Рецкера, В. Н. Крупнова, Л. С. Бархударова, В. В. Виноградова та інших. Але, незважаючи на це, кількість робіт, присвячених особливостям перекладу українських прислів'їв на англійську мову, є недостатньою, чим і обумовлюється **актуальність** дослідження.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу українських прислів'їв на англійську мову.

Мета дослідження передбачала вирішення таких **завдань**:

- 1) розкрити сутність прислів'їв як різновидів фразеологічних одиниць;
- 2) розглянути специфіку перекладу українських прислів'їв на англійську мову;
- 3) визначити провідний спосіб перекладу українських прислів'їв на англійську мову.

Матеріалом дослідження слугували словникові статті таких лексикографічних джерел: “Словарь употребительных английских пословиц и поговорок” під ред. Буковської М. В., “Англо-український фразеологічний словник” під ред. Баранцева К. Т., “Пословица не мимо молвится. Російські прислів'я та приказки з їх українськими відповідниками” під ред. Беленькової Н., “Русско-английский словарь пословиц и поговорок” під ред. Кузьміна С. С., “The Oxford Dictionary of English Proverbs” під ред. William George Smith, “The Concise Oxford Dictionary of Proverbs” під ред. J. A. Simpson. Усього було відібрано сто двадцять пар прислів'їв.

З усієї сукупності усталених словесних комплексів виділяються за генетичними, структурними та функціональними ознаками кілька, умовно кажучи, жанрових різновидів, які в зв'язку з суперечками про те, чи вважати їх об'єктом фразеології, чи ні, потребують спеціального розгляду. Серед стереотипів усно-розмовного джерела спостерігаються одиниці, досить різноманітні за структурною організацією, за пізнавальною роллю і за ситуацією вживання, наприклад: “Без вірного друга велика туга”. З XIX ст. у вітчизняному мовознавстві усталилися на позначення основних різновидів народно-розмовної фразеології два терміни — прислів'я та приказка. При встановленні відмінності між прислів'ями та приказками треба виходити з пізнавального значення, яке вони мають в практиці спілкування, зважати на різницю в смислі [7; 8].

У цій роботі прислів'я розглядається як “виражене структурою речення народне висловлення повчального змісту (буквального чи алегоричного плану), яке формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу, його суспільного досвіду” [8, 15]. Однією з рис, що відрізняє прислів'я від інших типів фразеологічних одиниць, є їх синтаксична завершеність. Прислів'я — обов'язково граматично та інтонаційно оформлене судження та як таке співвідноситься не зі словом, в основі якого лежить певне поняття, а з реченням. Судження в прислів'ї можуть мати характер ствердження: “Скрипливе дерево довго живе”, або заперечення: “Немає науки без муки” [7; 8].

Економія засобів висловлення яскраво проявляється в тенденції прислів'їв до опущення ряду елементів речення. Типовими моделями прислів'їв є прості непоширені речення. Енергійності додає висловленням опущення підмета: “Продав — загубив, купив — знайшов”, присудка: “Сорока сороці, ворона вороні”. Художня виразність і емоційна наснага прислів'їв підсилюється такими стилістичними засобами як ритмічність і римування окремих компонентів: “З краси не пити роси”, повтор однокореневих слів чи одноструктурних словосполучень: “Собаці собача смерть” [7; 8].

Прислів'я часто ґрунтуються на протиставленні, зіставленні антонімів: “Щастя розум одбирає, а нещастя повертає”.

Поєднання в змісті фразеологічних одиниць, в тому числі прислів'їв та приказок, номінативних і емоційно-оцінних елементів дозволяє носіям мови використовувати їх для передачі не тільки логічного змісту думки, а й образного уявлення про що-небудь, а через останню — для вираження емоційного ставлення до предмета думки [7; 8].

При перекладі фразеологічних одиниць, а також прислів'їв на іноземну мову важливо не тільки передати його зміст, а й відобразити образність. В. Н. Комісаров пропонує такі способи перекладу образних фразеологічних одиниць:

- підбір фразеологічного еквіваленту;
- підбір фразеологічного аналогу;
- дослівний переклад;
- описовий переклад.

Фразеологічним еквівалентом називають таку образну фразеологічну одиницю в мові перекладу, що повністю відповідає змісту фразеологічної одиниці в мові оригіналу та базується на такому ж образі. Переклад таких фразеологічних одиниць зазвичай не викликає труднощів. Кількість еквівалентів як в українській, так і в англійській мовах невелика, тому частіше перекладачеві доводиться звертатися до фразеологічного аналогу, тобто такої англійської фразеологічної одиниці, що є аналогічною українському прислів'ю за змістом, але базується на іншому образі.

У випадку, коли в англійській мові відсутні фразеологічні еквіваленти або аналоги, перекладач вимушений звертатися до дослівного перекладу, тобто дослівної передачі образу фразеологізму мови оригіналу. Іншими словами, переклад здійснюється за допомогою калькування (перекладу лексичної одиниці оригінального тексту шляхом заміщення її складових компонентів відповідними лексичними одиницями в мові перекладу). Калькування дозволяє передати текст оригіналу майже без втрат в семантичному або стилістичному відношенні.

Описовий переклад являє собою пояснення змісту фразеологічної одиниці за допомогою вільного словосполучення або речення. Описовий переклад — переклад, який “зберігає загальномовний зміст перекладного фразеологізму, але не відтворює тих семантичних і стилістичних відтінків, які з’являються в оригінальному тексті”.

Сутність контекстуальних заміन при перекладі фразеологічних одиниць полягає в тому, що перекладач прагне знайти такий фразеологізм у мові перекладу, який хоча і не відповідає за значенням оригінальному фразеологізму, взятому окремо, але з достатньою точністю передає його зміст в даному конкретному контексті [5; 6].

Дослідження специфіки перекладу українських прислів'їв на англійську мову показало, що з усіх ста двадцяти пар прислів'їв дев'ятнадцять являють собою фразеологічні еквіваленти, наприклад:

“Не все те золото, що блищить”.

“All that glitters is not gold”.

Як можна бачити, українське та англійське прислів'я збігаються як за значенням, так і за образністю. Можна спостерігати розбіжність у порядку слів, зумовлену тим, що українське прислів'я являє собою складнопідрядне речення, тоді як англійське — просте. Проте однаковість змісту та образів фразеологічних одиниць дозволяє вважати англійське прислів'я фразеологічним еквівалентом.

Вищенаведене підтверджується таким прикладом:

“Біда одна не ходить, а за собою ще й горе водить”.

“Misfortunes never come alone”.

В цьому прикладі також збігається зміст прислів'їв та їх образність. Незважаючи на відмінність у граматичній структурі англійського прислів'я (воно є простим неускладненим, тоді як українське прислів'я ускладнене однорідними присудками “ходить”, “водить”; в англійському варіанті відсутня друга частина речення “а за собою ще й горе водить”), подібність значення та образності фразеологічних одиниць робить їх фразеологічними еквівалентами.

Розглянемо такі прислів'я:

“Де великая рада, там рідкий борщ”.

“Too many cooks spoil the broth”.

Вони характеризуються знов-таки розбіжністю у граматичних структурах українського та англійського прислів'їв, оскільки перше являє собою складносурядне речення, тоді як англійське прислів'я є простим реченням. До того ж очевидно є деяка розбіжність у лексичному складі прислів'їв: слову “рада” відповідає англійське “cooks”, а українській реалії “борщ” відповідає більш узагальнене “broth” (можна говорити про прийом генералізації). Незважаючи на ці розбіжності, значення прислів'їв повністю еквівалентні, те ж стосується й образності, тому їх можна вважати фразеологічними еквівалентами.

Наведені нижче прислів'я є також фразеологічними еквівалентами:

“Одна паршива вівця все стадо псує”.

“One scabby sheep will mar a whole flock”.

В даному випадку розбіжність у граматичній структурі полягає лише у часі дієслів “псує” (теперішній) та “will mar” (майбутній), лексичний же склад обох прислів'їв повністю збігається. Що стосується змісту та образності обох прислів'їв, вони також збігаються в мові оригіналу та перекладу, що дозволяє визнати їх фразеологічними еквівалентами.

Продовжити аналіз особливостей перекладу українських прислів'їв слід розглядом випадків перекладу за допомогою фразеологічного аналогу:

“Робота дурнів любить”.

“Only fools and horses work”.

В цьому прикладі англійське прислів'я можна вважати фразеологічним аналогом, оскільки воно відповідає змісту українського прислів'я, але не зовсім збігається з його образом. Слід відмітити, що образ українського прислів'я є більш яскравим.

На відміну від попереднього прикладу, в прислів'ях:

“Життя прожити — не поле перейти”.

“Life is not a bed of roses”,

англійський аналог українського варіанту повністю відрізняється за образністю від вихідного. Проте значення прислів'їв збігаються, що дозволяє вважати англійське прислів'я фразеологічним аналогом.

Розглянемо ще такий приклад:

“Сльозами горя не здолаєш”.

“It is no use crying over spilt milk”.

Ці прислів'я характеризуються подібністю значень обох варіантів, алерізними образами; при цьому англійське прислів'я має не пряме, а переносне значення, яке робить його більш виразним, ніж українське. Відмінність образу англійського прислів'я робить його фразеологічним аналогом українського.

Певний інтерес також представляють такі прислів'я:

“Що маємо — не дбаємо, втративши — плачемо”.

“We never know the value of water till the well is dry”.

В цьому випадку очевидно є однаковість значення українського та англійського прислів'їв, проте їх образи не є однаковими. Як і в попередньому випадку, англійське прислів'я є більш метафоричним, оскільки має не пряме, а переносне значення, тому є більш виразним. Неоднаковість образу англійського прислів'я робить його фразеологічним аналогом.

Наведемо це приклад фразеологічних аналогів:

“Їв би паляниці, та зубів немає”.

“Honey is sweet, but the bee stings”.

Обидва прислів'я передають те ж саме значення, проте їхні образи є зовсім різними, що дозволяє вважати англійське прислів'я фразеологічним аналогом.

Фразеологічні аналоги були представлені в дослідженні також такими прислів'ями:

“Краще горобець в руці, ніж півень на крівлі”.

“A bird in the hand is worth two in the bush”.

Ці прислів'я мають однакове значення, обидва є метафоричними. Незважаючи на це, їхні образи є різними, тому їх можна вважати фразеологічними еквівалентами.

Найменш численну групу в даному дослідженні складають випадки використання прийому калькування, наприклад:

“У стін є вуха”.

“Walls have ears”.

Як бачимо, в англійському варіанті українського прислів'я заміщуються складові компоненти останнього відповідними лексичними одиницями мови перекладу. Таким чином, англійське прислів'я є калькою українського варіанту.

Отже, дослідження особливостей перекладу українських прислів'їв на англійську мову показало, що 80 % англійських прислів'їв є фразеологічними аналогами українських; 17,5 % англійських прислів'їв є фразеологічними еквівалентами, тоді як лише 2,5 % проаналізованих англійських прислів'їв були перекладені за допомогою калькування. Не було виявлено жодного випадку вживання при перекладі прислів'їв прийомів описового перекладу або контекстуальної заміни.

Таким чином, підсумовуючи проведене дослідження особливостей перекладу українських прислів'їв на англійську мову, можна зробити такі висновки: аналіз теоретичної літератури стосовно проблеми перекладу прислів'їв на іноземну мову дозволяє розглядати прислів'я як жанрові різновиди фразеологізмів, які характеризуються граматичною та інтонаційною завершеністю судження, повчальним змістом та образністю й емоційно-експресивним забарвленням, що в свою чергу дозволяє вживати прислів'я в якості засобів вираження ставлення мовця до змісту висловлювання. Провідним способом перекладу українських прислів'їв на англійську мову є пошук фразеологічного аналогу, частотність таких випадків складає 80 %. Другим за частотою вживання способом перекладу є пошук фразеологічного еквіваленту (частотність вживання складає 17,5 %). У 2,5 % випадків українські прислів'я були перекладені за допомогою калькування. Під час дослідження не було виявлено жодних випадків вживання описового перекладу або контекстуальної заміни.

Отримані результати підтверджують те, що кількість фразеологічних аналогів в українській та англійській мовах досить невелика. Поширеність фразеологічних аналогів під час перекладу прислів'їв з української мови на англійську свідчить про відмінності у ментальності та світосприйнятті носіїв вищезазначених мов.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К. Т. Баранцев. — К.: Знання, 2005. — 1056 с.
2. Беленькова Н. Пословица не мимо молвится: Російські прислів'я та приказки з їх українськими відповідностями / Беленькова Н. — К.: Молодь, 1964. — 183 с.
3. Буковская М. Б. Словарь употребительных английских пословиц / М. Б. Буковская. — М.: Русский язык, 1988. — 228 с.
4. Дубровин М. И. Английские и русские пословицы и поговорки / М. И. Дубровин. — М.: Просвещение, 1993. — 345 с.
5. Колодич Т. М. Основи перекладу: граматичні та лексичні аспекти: Навч. посіб. / Т. М. Колодич, В. К. Шпак, Л. П. Дегтярьова, І. І. Могілей. — К.: Знання, 2007. — 310 с.
6. Комисаров В. Н. Теория перевода: лингвистические аспекты/ В. Н. Комисаров. — М.: Высшая школа, 1990. — 250 с.
7. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови/ Л. Г. Скрипник. — К.: Наукова думка, 1973. — 280 с.
8. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб./ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. — К.: Знання, 2007. — 494 с.
9. Flavell L. Dictionary of Proverbs and their Origins/ Linda Flavell. — Oxford, 2002. — 512 p.
10. Smith W. G. The Oxford Dictionary of English Proverbs /William George Smith. — Oxford, 1935. — 453 p.